

POLSKI ŁAD Z PERSPEKTYWY OPODATKOWANIA DOCHODÓW OSÓB PRAWNYCH

<https://doi.org/10.18559/978-83-8211-162-0/9>

Jacek Uchman

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
jacek.uchman@ue.wroc.pl

Polish Deal from the perspective of legal persons taxation

Abstract

Purpose: The aim of the paper is providing the characteristics and general evaluation of influence directions and tax efficiency of selected regulations introduced to the Corporate Income Tax Act, so called Estonian CIT, minimal income tax and enterprise restructuring taxation (introduced to corporate income tax as a part of Polish Deal).

Design/methodology/approach: Due to the recent time of introducing the solutions and limited accessibility of empirical data, the method of the analysis of possible financial consequences and the legal-comparative method have been used. The demonstration of basic financial consequences for business entities and the budget that result from the introduced regulations has been attempted.

Findings: The evaluation of the Estonian CIT construction from the point of view of facilitation of the business development activity and cheapening of self-financing costs is generally positive. The minimal income tax as an attempt in insulating the corporate income tax using multipart tax base is not evaluated in such an unequivocal way. The revenue taxation, being a part of the tax base, may bring regular income to the budget. The effective estimation and control of the remaining elements of the tax base may be more difficult.

Keywords: CIT, Estonian CIT, minimal corporate income tax, dividends.

Wstęp

Podatek dochodowy od osób prawnych jest instrumentem, który do systemów podatkowych krajów rozwiniętych został wprowadzony później niż podatek dochodowy od osób fizycznych. Wdrożenie podatku dochodowego od osób prawnych spowodowało, że niektóre dochody mogły być opodatkowane nie tylko na

Sugerowane cytowanie:

Uchman, J. (2023). Polski ład z perspektywy opodatkowania dochodów osób prawnych. W: E. Małecka-Ziemińska (red.), *Polski Ład a opodatkowanie dochodów. Ujęcie prawne, finansowe i ekonomiczne* (s. 169–185). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
<https://doi.org/10.18559/978-83-8211-162-0/9>

Ta książka jest udostępniana na licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe

poziomie osoby fizycznej, ale także na poziomie osoby prawnej. Rozpowszechnienie podatku dochodowego od osób prawnych przyspieszył rosnące potrzeby finansowe państw, zwłaszcza w okresie wielkich wojen i kryzysów. Z uwagi na uwarunkowania ustrojowe w Polsce podatek dochodowy od osób prawnych funkcjonuje od 1989 r.¹

Podatek od osób prawnych obejmuje swoim zasięgiem większe i mniejsze podmioty gospodarcze, a jego stawka ulega stopniowemu obniżaniu. Podstawą opodatkowania jest dochód podatkowy, który nie jest kategorią identyczną z wynikiem finansowym, jednakże źródłem tego podatku jest osiągnięty przez przedsiębiorstwo wynik finansowy. Dochód jest ustalany wyłącznie na potrzeby obliczania podatku. W niektórych sytuacjach podstawą opodatkowania może być także przychód, co oznacza, że koszty uzyskania przychodów przy ustalaniu podstawy opodatkowania są równe zero. Dochód podatnika może być zmniejszany za pomocą różnych przewidzianych w ustawie i poza ustawą mechanizmów. Należą do nich między innymi amortyzacja degresywna i przyspieszona, możliwość odliczania strat podatkowych od dochodów osiągniętych w następnych okresach. Do 1999 r. w ustawie funkcjonowały również powszechne podatkowe ulgi inwestycyjne, jednak zostały zlikwidowane z powodu niskiej skuteczności i trudności kontroli prawidłowego wykorzystania ulg. Do ich likwidacji przyczynił się prawdopodobnie rosnący poziom inwestycji w drugiej połowie lat 90. XX wieku i stopniowa obniżka podstawowych stawek CIT, mająca zachęcać do inwestowania. Od 2004 r. podstawowa stawka podatku dochodowego od osób prawnych wynosi 19% i jej niezmiennosc na tle innych podatków polskiego systemu podatkowego jest dosyć unikalna. Może to wynikać z faktu, że z punktu widzenia władz gospodarczych podatek dochodowy od osób prawnych nie jest kluczowym dochodem budżetu państwa, odmiennie niż podatek od towarów i usług czy podatek dochodowy od osób fizycznych (PIT).

W sytuacji gdy spółka (osoba prawna) wypłaca dywidendy, nakładany jest kolejny podatek, który oznacza podwójne opodatkowanie tego samego dochodu. Dywidendy wypłacane na rzecz osoby fizycznej po opodatkowaniu podatkiem dochodowym od osób prawnych są zatem opodatkowane także na poziomie osoby fizycznej, osoba prawna jest w tym wypadku jedynie płatnikiem podatku od dywidend. Dopiero łączne uwzględnienie obu poziomów może dać możliwość policzenia połączonego ciężaru podatkowego nakładanego na tę formę płatności. Jeśli wstępnie transfer dywidend dokonuje się tylko pomiędzy osobami prawnymi, to i tak ostatecznym przeznaczeniem wszystkich płatności jest poziom osoby fizycznej. Permanentny brak wypłat na rzecz osób fizycznych uprawnia do przyjęcia założenia, że podmioty gospodarcze są powiązane z gru-

¹ Obecna wersja ustawy została wprowadzona w 1992 r.

pami właścicielskimi w sposób, który pozwala na uwzględnianie oczekiwań tych drugich w odmiennych od dywidend formach.

Podatek dochodowy od osób prawnych w mniejszym stopniu niż podatek od osób fizycznych jest narzędziem realizacji polityki społecznej, stąd zmiany w tym podatku są zazwyczaj rzadsze, a ich skala jest bardziej ograniczona. Tendencja ta została zachowana również w Polskim Ładzie. Wśród nowych lub zmodyfikowanych regulacji w ustawie o podatku dochodowym od osób prawnych można, ze względu na znaczenie dla podatników, wyróżnić trzy znaczące mechanizmy opodatkowania. Pierwszym z nich jest zryczałtowany podatek dochodowy od dochodów spółek (dalej okreśłany jako CIT estoński). Wprowadzono go w 2021 r., a w 2022 r. został znacznie zmodyfikowany (art. 28c–28t ustawy o CIT). Potoczna nazwa odnosi się do kraju, w którym po raz pierwszy na progu XXI wieku ta forma opodatkowania została zastosowana (Hazak, 2009; Jegorow i in., 2020). Jej cechą charakterystyczną jest opodatkowanie w ramach CIT głównie dochodów przeznaczonych do podziału, czyli dywidend. Drugą ważną dla dochodów budżetu państwa formą opodatkowania jest tzw. minimalny podatek dochodowy wprowadzony w 2022 r. (i w tym samym roku zmodyfikowany). Ten mechanizm opodatkowania zmierza do ograniczenia korzyści podatników wynikających ze stosowania planowania podatkowego. Charakteryzuje się złożoną podstawą opodatkowania, w ramach której jednym ze składników jest opodatkowanie przychodów. Minimalny podatek dochodowy uzupełnia i w niewielkiej części zastępuje funkcjonujące wcześniej regulacje ograniczające niedostateczną kapitalizację i ceny transferowe. Z kolei zmiany w opodatkowaniu restrukturyzacji spółek dotyczą ważnego obszaru aktywności gospodarczej. Mogą one wpływać na procesy przekształceń własnościowych i organizacyjnych przedsiębiorstw. Celem rozdziału jest charakterystyka i wstępna ocena kierunków oddziaływania oraz podatkowej skuteczności wskazanych regulacji wprowadzonych do ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych w ramach Polskiego Ładu. Wykorzystano metodę analizy możliwych finansowych konsekwencji oraz metodę prawnoporównawczą.

1. Zryczałtowany podatek od dochodów spółek (CIT estoński)

Estoński CIT to nowa forma opodatkowania wybranych spółek. W 2021 r. były to spółki akcyjne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, w 2022 r. doszły trzy kolejne typy spółek. Warunkiem umożliwiającym skorzystanie z ryczałtu jest limit zatrudnienia, tzn. podatnicy ryczałtu muszą zatrudniać co najmniej trzy osoby przez co najmniej 300 dni w roku, a najwyżej 50% dochodów może pochodzić ze źródeł pasywnych (odsetki, wierzytelności, poręczenia, gwarancje). W strukturze

właścicielskiej spółek objętych ryczałtem wspólnicy, akcjonariusze i udziałowcy muszą być osobami fizycznymi. Podatnicy nie mogą mieć udziałów kapitałowych w innych podmiotach. Podatnicy wybierają podatek na okres czteroletni, z możliwością przedłużenia na kolejne czterolatki.

Podstawa opodatkowania składa się z kilku elementów: sumy dochodu z zysku podzielonego i zysku przeznaczanego na pokrycie strat, sumy dochodu z tytułu ukrytych zysków i dochodu z tytułu wydatków niezwiązanych z działalnością gospodarczą. Podstawę opodatkowania stanowi także dochód z nieujawnionych operacji gospodarczych oraz dochód z tytułu zmiany wartości składników majątku na skutek przekształceń, łączenia, podziału podmiotów lub wniesienia wkładu niepieniężnego.

Podstawy opodatkowania nie powiększa zysk przeznaczony na inwestycje w spółce ani zyski zatrzymane. W konsekwencji podstawę opodatkowania określają przede wszystkim wypłacane przez spółki dywidendy.

Zysk firmy przeznaczony do podziału między akcjonariuszy (wspólników, udziałowców) podlega opodatkowaniu dopiero w momencie dokonywania wypłat, czyli wypłacenia akcjonariuszom (wspólnikom, udziałowcom) dywidend. Opodatkowanie dochodu z zysku podzielonego może być zatem odraczane przez podatników. Stawki podatkowe różnią się od podstawowych stawek CIT. Jeżeli uwzględnia się PIT nakładany na dywidendy, wtedy przy obliczaniu tego podatku można potrącić znaczną część uprzednio zapłaconego CIT estońskiego. Powoduje to obniżenie łącznego podwójnego opodatkowania dywidend. Konsekwencje zmiany stawek dla łącznego podwójnego opodatkowania przedstawiono w tabeli 1.

Zainteresowanie estońskim CIT w 2021 r. było ograniczone (wybrało go 337 spółek). Powodem mogły być trudności z przejrzystym sformułowaniem regulacji (np. dotyczących wymaganego poziomu inwestycji w spółkach) i ograniczony zakres podmiotowy. Dlatego ustawodawca zdecydował się na modyfikację tej formy opodatkowania (Ustawa, 1992, art. 28c–28t). Zmiany w CIT estońskim wprowadzone na 2022 r. były dosyć istotne i obejmowały:

- zniesienie górnego limitu przychodów (100 mln zł) uprawniającego do stosowania tej formy opodatkowania;
- poszerzenie zakresu podmiotów, które mogą stosować CIT estoński, o spółki komandytowe, komandytowo-akcyjne i proste spółki akcyjne;
- zniesienie obowiązku dokonywania nakładów inwestycyjnych w trakcie stosowania CIT estońskiego;
- obniżkę stawek podatkowych w stosunku do stawek z 2021 r.; podstawowa stawka zmniejszyła się do 20%, a stawka dla tzw. małych podatników została obniżona do 10%.

Ponadto w podatku od dywidend na poziomie PIT podatnicy mają prawo do odliczenia CIT estońskiego w wysokości 70% podatku, a dla małych podatników w wysokości 90% podatku (Ustawa, 1991).

Tabela 1. Konsekwencje zmiany stawki CIT według zasad ogólnych i stawki CIT estońskiego dla łącznego podwójnego opodatkowania w 2022 roku (w %)

Podatek	Stawka podstawowa	Stawka obniżona (mali podatnicy z obrotem do 2 mln euro rocznie)
Zasady ogólne CIT	19	9
CIT estoński 2022 (2021)	20 (25)	10 (15)
PIT nakładany na dywidendy	19 przy CIT estońskim pomniejszenie podatku o 70% zapłaconego wcześniej CIT	19 przy CIT estońskim pomniejszenie podatku o 90% zapłaconego wcześniej CIT
Zasady ogólne CIT: podwójne opodatkowanie w 2022 r.	34,39	26,29
CIT estoński: podwójne opodatkowanie w 2022 r. ^a	25	20

^a Inny sposób liczenia podatku od dywidend w PIT w porównaniu z zasadami ogólnymi (ubruttwiona jest podstawa opodatkowania w PIT).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ustawy o CIT i ustawy o PIT (uwzględnienie opodatkowania dywidend w PIT wydaje się celowe ze względu na podwójne opodatkowanie) (Ustawa, 1991, 1992).

Formalnie, po eliminacji w 2022 r. obowiązku ponoszenia nakładów inwestycyjnych, trudno jednoznacznie określać CIT estoński jako ulgę inwestycyjną. Jednak intencje ustawodawcy szły w tym kierunku i konstrukcja samego podatku sprzyja uwolnieniu zysków i przeznaczaniu ich na działalność rozwojową. Zmiany na 2022 r. odpowiadały w części postulatami środowisk gospodarczych. Modyfikacje te rozszerzają zakres i upraszczają system CIT estońskiego w stosunku do jego wersji z 2021 r.

W porównaniu z oryginalnym podatkiem funkcjonującym w Estonii widać różnice. Podatek wprowadzony w Estonii w 2000 r. nie ogranicza się do osób fizycznych jako beneficjentów dywidendy, obejmuje w całości tzw. dochody pasywne (odsetki, poręczenia, gwarancje itp.), a także dochody ze sprzedaży aktywów finansowych. Brak takich rozwiązań w Polsce można tłumaczyć dążeniem do uszczelniania dochodów podatkowych.

Ze względu na to, że podatek ten zachęca do zatrzymywania zysków, co z punktu widzenia akcjonariuszy (udziałowców, wspólników) spółek nie zawsze jest korzystne, w Estonii wprowadzono ulgi powiązane z regularnymi w okresie trzech lat (i opartymi na stałych zasadach) wypłatami dywidend przez spółki. W powyższym przypadku CIT w Estonii zezwala na to, by w kolejnym roku podatkowym część wypłacanych dywidend podlegała opodatkowaniu według niższej stawki (Worldwide Tax, 2020).

2. Potencjalne konsekwencje stosowania CIT estońskiego dla podatników w Polsce

Dokonując oceny zastosowanych w Polsce rozwiązań podatkowych takich jak CIT estoński, warto wspomnieć o strukturze źródeł finansowania inwestycji. Podstawowym źródłem są środki własne, czyli głównie zyski. Wśród pozostałych form finansowania podmiotów gospodarczych istotną rolę odgrywa także kredyt bankowy. Zmniejszenie czy przesunięcie w czasie podatku może mieć wpływ na podejmowane decyzje rozwojowe. Bodźcowe znaczenie rozwiązań o charakterze ulg podatkowych nie jest co prawda tak duże, jakie byłoby w przypadku, gdyby stawka podatku dochodowego była wyższa. Jednak regulacja ta może być stosowana przez mniejsze i średnie podmioty, których współnikami i akcjonariuszami są osoby fizyczne. Ich własne środki finansowe i możliwości pozyskania zewnętrznych źródeł finansowania nie są duże, zatem dla nich korzyści te mogą być znaczące (tabela 2).

Tabela 2. Struktura źródeł finansowania nakładów rozwojowych w Polsce w latach 2017-2020 (w %)

Źródła finansowania nakładów rozwojowych	2017	2018	2019	2020
Środki własne	73,5	72,8	68,1	69,3
Kredyty i pożyczki krajowe	10,5	10,1	9	7,4
Pozostałe źródła	16	17,1	22,9	23,3

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS (GUS, 2021), dostęp 2022. Uwzględniono podmioty sektora prywatnego i publicznego.

CIT estoński może kształtować opłacalność korzystania z określonych źródeł finansowania. Jego wprowadzenie oznacza, że decyzje w zakresie struktury kapitału i podziału zysku mogą być modyfikowane przez podatek (Becker i in., 2013). Zatrzymanie zysku oznacza większe możliwości finansowania wydatków rozwojowych. Czynniki podatkowy nie musi odgrywać roli dominującej, a na pewno nie jest jedynym czynnikiem kształtującym decyzje finansowe i inwestycyjne przedsiębiorstw (Letkiewicz, 2020). Potencjalnie CIT estoński może wpływać korzystnie zarówno na sferę finansową działalności przedsiębiorstwa, w tym na płynność i koszt kapitału własnego, jak i na poprawę warunków podejmowania decyzji inwestycyjnych w spółkach (tabela 3).

Opodatkowanie tych samych dochodów na poziomie CIT i na poziomie PIT oznacza występowanie podwójnego opodatkowania. Jest to podwójne opodatkowanie w sensie ekonomicznym i podlegają mu dywidendy (zyski podzielone) na poziomie CIT i PIT. Ze względu na sposób obliczania podatku ciężar podwój-

Tabela 3. Potencjalne kierunki oddziaływania finansowego CIT estońskiego na podatników prowadzących działalność gospodarczą

Obszary finansowego oddziaływania	Charakter oddziaływania
Działalność finansowa (płynność)	Występuje poprawa płynności finansowej. Podatnik decyduje o wielkości i terminie zapłaty podatku. Wyższy zysk zatrzymany prowadzi do zmniejszenia potrzeb w zakresie finansowania zewnętrznego podatnika
Możliwości inwestycyjne	Podstawowym źródłem finansowania inwestycji rzeczowych w przedsiębiorstwach polskich są zyski zatrzymane. Zmniejszenie ich opodatkowania lub tylko przesunięcie terminu zapłaty podatku w czasie oznacza zwiększenie możliwości finansowania inwestycji. Samo odkładanie podatku w czasie prowadzi do zmniejszenia się jego wartości bieżącej (<i>present value</i>). Zmiany z 2022 r. wyeliminowały przymus inwestowania z tej formy podatku, ale większość spółek rozliczających się w ten sposób zapewne i tak z możliwości wzrostu inwestycji skorzysta dzięki zwiększonym środkom własnym

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ustawy o CIT (Ustawa, 1992).

nego opodatkowania dywidend w CIT estońskim jest mniejszy niż ciężar podwójnego opodatkowania tych wypłat z zysku dokonywanych według zasad ogólnych CIT i PIT. Pomniejszenie podatku następuje na poziomie PIT w taki sposób, że naliczony od dywidend PIT jest pomniejszany o część uprzednio zapłaconego podatku w formie CIT. Łączne opodatkowanie dywidend wypłacanych według zasad Polskiego Ładu jest więc niższe. Termin tego opodatkowania może być dosyć samodzielnie ustalany przez spółki zgodnie z ich preferencjami. Kiedy dywidendy są wypłacane krajowym osobom fizycznym, nie występuje podwójne opodatkowanie w sensie prawnym.

Pomniejszenie łącznego podwójnego opodatkowania powoduje potaniecie kosztu emisji akcji. Natomiast policzenie łącznego kosztu zysków zatrzymanych wymaga przyjęcia dodatkowych założeń dotyczących zysków kapitałowych (dochodów pochodzących ze wzrostu ceny rynkowej akcji), w teorii finansów nie ma jednoznacznych ustaleń w tym obszarze (Miller i Modigliani, 1961; Baker i Weigand, 2015).

Preferencje dotyczące wypłat z zysku zależą od polityki wewnętrznej spółek, w tym od poziomu inwestycji w przedsiębiorstwach. Kształtują je także czynniki zewnętrzne w stosunku do spółek, np. polityka dywidend innych podmiotów, opodatkowanie czy łatwość dostępu do zewnętrznych źródeł finansowania (Baker i Weigand, 2015; DeAngelo i in., 2008). Ponadto spółki giełdowe często deklarują regularne coroczne wypłaty według ustalonych przez siebie reguł. Kodeks

spółek handlowych stanowi, że źródłem dywidend są zyski, a w szczególnych przypadkach kapitał zapasowy spółek. Poza tym kodeks pozostawia spółkom dużą swobodę w zakresie decyzji o wypłatach. Istnieje ryzyko, że w systemie estońskim może się pojawiać tendencja do zatrzymywania zysków i ograniczania wypłat w celu unikania podatku. Obok ograniczenia dostępu właścicieli do zysków w giełdowych spółkach akcyjnych mogą się także pojawiać problemy agencji².

3. Podstawowe elementy konstrukcyjne minimalnego podatku dochodowego

Funkcjonujący od 2022 r. minimalny podatek dochodowy został wprowadzony do ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych (Ustawa, 1992, art. 24ca) jako część zmian określanych nazwą Polski Ład. Intencje wprowadzenia tego podatku wpisywały się w ramy wcześniejszych działań zmierzających do ograniczania luki podatkowej w obszarze podatku dochodowego od osób prawnych. Minimalny podatek dochodowy jest narzędziem mającym zmniejszać uszczuplenia podatkowe dokonywane przez podatników CIT wykorzystujących instrumenty planowania podatkowego. W ustawie o CIT już wcześniej funkcjonowały regulacje ograniczające stosowanie cen transferowych, czy też niedostateczną kapitalizację, tzn. nadmierne wykorzystanie odsetek w celu minimalizacji podstawy opodatkowania.

Minimalny podatek dochodowy dotyczy osób prawnych mających siedzibę na terenie Polski, podatkowych grup kapitałowych oraz podatników mających na terenie Polski zagraniczne zakłady. Wyłączone z tego podatku są m.in. podmioty rozpoczynające działalność (przez okres trzech lat), podmioty sektora finansowego, podmioty działające w prostych strukturach organizacyjnych nieumożliwiających optymalizacji podatkowej, a także takie podmioty, których akcjonariuszami, udziałowcami albo współnikami są osoby fizyczne. Na etapie projektów podatek ten miał obowiązywać tylko duże korporacje. Obecnie obejmuje on także podmioty małe i średnie. Minimalny podatek dochodowy płacą spółki ponoszące stratę na sprzedaży, a także te podmioty, u których relacja dochodu podatkowego do przychodu podatkowego jest mniejsza niż 1%. Przy

² Oznaczają one, że spółki akcyjne o wysokim poziomie środków własnych dokonują inwestycji, które nie są oceniane przez rynek kapitałowy, a więc takich inwestycji, których opłacalność z punktu widzenia akcjonariuszy może być niższa. Spółki dysponujące znacznymi środkami własnymi nie zabiegają o finansowanie zewnętrzne i nie muszą poddawać się kryteriom oceny rynkowej (Jensen, 1986).

ustalaniu straty i udziału dochodu w przychodach do kosztów nie zalicza się m.in. kosztów związanych z nabyciem lub wytworzeniem we własnym zakresie środków trwałych. Jest to podyktowane pozytywną oceną wysokiego poziomu tego typu kosztów u podatnika. Praktycznie podstawę opodatkowania tworzy suma czterech elementów: 4% przychodu podatkowego ze źródeł przychodów innych niż zyski kapitałowe; plus koszty finansowania długiem w części przekraczającej wartość wskaźnika stanowiącego 30% EBITDA³ (różnicy między przychodami nieuwzględniającymi przychodów odsetkowych a kosztami bez kosztów finansowania dłużnego); plus odroczony podatek dochodowy wynikający z ujawnienia w rozliczeniach podatkowych niepodlegającej dotychczas amortyzacji wartości niematerialnych i prawnych, w zakresie skutkującym zwiększeniem zysku brutto/zmniejszeniem straty brutto; plus koszty nabycia praw i usług niematerialnych o wartości przekraczającej o 3 mln zł wartość 5% EBITDA⁴ poniesione na rzecz podmiotów powiązanych z krajów stosujących szkodliwą konkurencję podatkową. Koszty finansowania długiem stanowiące drugi składnik sumy uzupełniają rozwiązania z art. 15c ustawy o CIT dotyczące niedostatecznej kapitalizacji (Ustawa, 1992). Stawka podatkowa minimalnego podatku dochodowego wynosi 10% podstawy opodatkowania. Podatek będzie możliwy do odliczenia od CIT w ciągu trzech następujących po sobie lat bezpośrednio po roku, w którym nastąpiła wpłata minimalnego podatku dochodowego. Zatem jeżeli podatnik wykaże odpowiedni dochód w kolejnych latach, to minimalny podatek dochodowy może być w całości odliczony.

Pierwszy składnik sumy stanowiącej podstawę opodatkowania minimalnym podatkiem dochodowym, czyli 4% przychodów, powinien stanowić element pewny, ponieważ każdy podmiot gospodarczy uzyskuje jakieś przychody. Pozostałe składniki podstawy opodatkowania mają uwzględniać te elementy, które są wykorzystywane do pomniejszania podstawy opodatkowania podatkiem dochodowym i do opodatkowania transferu zysków na rzecz podmiotów powiązanych, w tym także przekazywanych za granicę. W minimalnym podatku dochodowym nie ma ograniczenia dokonywania tych wydatków, ale po przekroczeniu dopuszczalnych w ustawie pułapów muszą one powiększać podstawę opodatkowania. Z punktu widzenia wydajności fiskalnej minimalny podatek dochodowy

³ Ustawowa formuła EBITDA jest tu definiowana tak: $(P - Po) - (K - Am - Kfd) \cdot 30\%$, gdzie: P – przychody ze wszystkich źródeł podlegających opodatkowaniu CIT, Po – przychody odsetkowe, K – suma kosztów uzyskania przychodów bez uwzględniania wynikających z ustawy pomniejszeń, Am – odpisy amortyzacyjne zaliczone w roku podatkowym do kosztów uzyskania przychodów, Kfd – zaliczone w roku podatkowym do KUP koszty finansowania dłużnego nieuwzględnione w wartości początkowej środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych, przed dokonaniem wynikających z ustawy pomniejszeń.

⁴ EBITDA ma w tym przypadku postać następującą: $(P - Po) - (K - Am - O)$, gdzie: O to zaliczone do kosztów uzyskania przychodów odsetki po wynikających z ustawy pomniejszeniach; pozostałe wielkości jak w poprzednim wzorze w przypisie 3.

wydaje się rozwiązaniem połowicznym. Regulacje ograniczające praktykę pomniejszania podstawy opodatkowania poprzez transfer odsetek były od momentu ich wprowadzenia w ustawie o podatku dochodowym od osób prawnych kilkakrotnie modyfikowane. Obecnie regulacje z tego obszaru znajdują się też w innych miejscach ustawy o CIT (Ustawa, 1992, art. 15c). Dotychczasową skuteczność działań mających na celu ograniczenie wykorzystania kosztów finansowania dłużnego do pomniejszania podstawy opodatkowania można określić jako umiarkowaną (podobnie jest w przypadku usług doradczych, opłat z tytułu patentów, licencji praw autorskich itp.). Nadwyżki kosztów tych usług są obecnie (od 2022 r.) włączane do podstawy opodatkowania minimalnym podatkiem dochodowym. Podstawowym problemem jest ich precyzyjne, bezsporne wyliczenie i dotyczyło to w takim samym stopniu poprzednich regulacji (uchylony art. 15e), jak i tych obecnych. Realnie przychody podatkowe są opodatkowane według stawki dającej podatek wynoszący 0,4% przychodów, co nie wydaje się wielkością wysoką. Podatek ten mógłby zapewne być trochę wyższy, gdyby kwalifikowanie podatników opierało się na przykład na średniej wysokości wskaźników rentowności obrotu właściwych dla odpowiednich działów i branż gospodarki, co mogłoby w praktyce oznaczać podniesienie dochodów budżetowych z tytułu tego podatku, ale oznaczałoby też w coraz większym stopniu odchodzenie od konstrukcji podatku dochodowego. Jednak także obecnie czteroelementowa podstawa opodatkowania nie ma charakteru podstawy klasycznego podatku dochodowego. W przypadku minimalnego podatku dochodowego są wykorzystywane podatkowe wersje wskaźników analizy finansowej, tzn. wskaźnika rentowności sprzedaży i wskaźnika EBITDA. Dla obu tych mierników w ich wersjach standardowych, czyli stosowanych w analizie finansowej, są dostępne policzone wielkości średnie dla poszczególnych działów gospodarki narodowej (GUS, 2021) i branż. Wykorzystanie księgowego miernika rentowności sprzedaży daje możliwość, by dość precyzyjnie wyznaczyć podatników minimalnego podatku dochodowego, przy czym pewnym problemem może być zróżnicowanie branżowe tego miernika. Wykorzystanie wskaźnika EBITDA pozwala wyznaczyć progi zadłużenia niepodlegającego opodatkowaniu. Utrudnieniem jest konieczność wykorzystania do obliczania tych mierników kategorii podatkowych, które nie są identyczne z kategoriami księgowymi. Wydaje się, że najprostszym rozwiązaniem byłby taki wariant opodatkowania tym podatkiem, w którym podstawę opodatkowania stanowi sam przychód. Kwalifikacja podatników do minimalnego podatku dochodowego mogłaby być wtedy bardziej precyzyjna i uwzględniać zróżnicowaną rentowność obrotu w poszczególnych branżach.

Analizowany minimalny podatek dochodowy jest jedną z kilku regulacji dotyczących poprawy ściągalności podatku dochodowego od osób prawnych działających w skali krajowej i międzynarodowej. Pozostałe rozwiązania mogłyby stanowić dobry układ odniesienia dla badanego mechanizmu, jednak ze względu

na ich obszerność i fakt, że nie mieszczą się w ramach Polskiego Ładu, nie są obiektem niniejszej analizy.

Minimalny podatek dochodowy nie spotkał się z pozytywnym przyjęciem w kręgach objętych tym podatkiem. Niezadowolenie i negatywne opinie części środowisk gospodarczych dotyczące minimalnego podatku dochodowego powodują, że rozważane jest zawieszenie, wycofanie lub uproszczenie tej formy opodatkowania.

Zmiany w podatku dochodowym od osób prawnych obejmujące minimalny podatek dochodowy zostały zatwierdzone pod koniec października 2022 r. Wprowadzają one zawieszenie podatku do końca 2023 r. oraz modyfikują elementy konstrukcyjne podatku. Jest to między innymi podniesienie granicznego wskaźnika rentowności podatkowej z 1% do 2%. Nieprzekroczenie tego wskaźnika kwalifikuje do opodatkowania. Zredukowano podstawę opodatkowania oraz pojawiła się możliwość wyboru sposobu liczenia podstawy opodatkowania. Zwiększono liczbę zwolnień podmiotowych (Ustawa, 2022).

4. Polski Ład a opodatkowanie reorganizacji przedsiębiorstwa

Transakcje reorganizacyjne przybierają różne formy i są przedmiotem zainteresowania prawa podatkowego. Reorganizacji przedsiębiorstw mogą przyświecać różne cele ekonomiczno-finansowe. Jednym z najważniejszych z punktu widzenia finansów przedsiębiorstw jest to, że połączenia i przejęcia można traktować jako sposób dokonywania inwestycji przez podmioty gospodarcze. Zachodzi to, gdy istnieją bariery dokonywania ich w tradycyjny sposób lub gdy można tą drogą przyspieszyć proces inwestowania. Innym celem może być konsolidacja kapitałowa, czyli zwiększenie udziału kapitałowego w spółce bądź uzyskanie udziału większościowego w kapitale spółki. Zazwyczaj uczestnicy tych transakcji liczą na efekt synergii, który w zależności od sytuacji może oznaczać zwiększenie produkcji, obniżkę kosztów czy też dostęp do nowych źródeł finansowania. Na skutek rozwoju gospodarczego skala i znaczenie tych transakcji powinny rosnąć.

W podatku dochodowym od osób prawnych w obszarze restrukturyzacji obowiązują przepisy dyrektywy 2009/133/WE⁵. Po spełnieniu określonych warunków oparte na niej regulacje zawarte w ustawie o podatku dochodowym od osób

⁵ Dyrektywa Rady 2009/133/WE w sprawie wspólnego systemu opodatkowania mającego zastosowanie w przypadku łączenia, podziałów, podziałów przez wydzielenie, wnoszenia aktywów i wymiany udziałów dotyczących spółek różnych państw członkowskich oraz przeniesienia statutowej siedziby SE lub SCE z jednego państwa członkowskiego do innego państwa członkowskiego.

prawnych przyznają transakcjom reorganizacyjnym tzw. neutralność podatkową, która w tym konkretnym obszarze oznacza zasadniczo brak opodatkowania tych transakcji, a właściwie odroczenie opodatkowania⁶. Władze fiskalne godzą się z faktem uszczuplenia swoich dochodów podatkowych z tytułu transakcji restrukturyzacyjnych, zakładając, że bezpodatkowe dokonywanie tych transakcji usprawni przepływy kapitałowe, przyniesie duże korzyści gospodarce, a w przyszłości te dochody i tak zasilą system budżetowy. Dyrektywa ta w obecnym 2022 roku nadal obowiązuje, ale została zinterpretowana na gruncie przepisów krajowych w sposób ograniczający zakres stosowania neutralności podatkowej.

Regulacje w podatku dochodowym od osób fizycznych i w podatku dochodowym od osób prawnych w znacznej części są zbieżne, ponieważ udziałowcy (wspólnicy) mogą być osobami prawnymi lub osobami fizycznymi. W niniejszym rozdziale ocenę ograniczono do podatku dochodowego od osób prawnych.

Neutralność opodatkowania form reorganizacji w podatku dochodowym implementowano ze wspomnianej powyżej dyrektywy i najlepiej je analizować według rozróżnienia form z tej dyrektywy. Chodzi o wymianę udziałów (art. 12 ust. 4d ustawy o CIT), połączenie lub przejęcie spółek czy wniesienie aportem wkładów niepieniężnych, tzn. przedsiębiorstwa lub zorganizowanej części przedsiębiorstwa. Połączenia i podziały spółek w odróżnieniu od wymiany udziałów nie są zdefiniowane w polskich przepisach podatkowych.

Wymiana udziałów różni się od zakupu i sprzedaży udziałów (akcji) za gotówkę. W wymianie uczestniczą trzy podmioty: spółka zbywająca udziały, spółka nabywająca udziały i udziałowiec (wspólnik) spółki zbywającej udziały. Wspólnik otrzymuje w zamian za sprzedane udziały spółki zbywającej udziały w spółce nabywającej. Chodzi o to, aby podatki nie utrudniały przedsiębiorstwom dokonywania zmian w sytuacji, gdy jedna spółka ma przejąć kontrolę własnościową nad inną. Stąd wymiana będzie uznana za neutralną podatkowo, gdy jej skutkiem jest osiągnięcie bezwzględnej większości liczby głosów spółki nabywającej w spółce sprzedającej, czyli przejęcie kontroli własnościowej. Neutralne podatkowo będzie także powiększenie liczby posiadanych głosów w przypadku, gdy u spółki nabywającej taka bezwzględna większość już istnieje. W zasadzie wymiana udziałów powinna się odbyć bez udziału gotówki (gotówka może stanowić do 10% rozliczenia)⁷.

Przed wprowadzeniem regulacji w ramach Polskiego Ładu podmioty uczestniczące w wymianie udziałów, oprócz powyższego, musiały spełnić również następujące warunki: (1) spółka nabywająca oraz spółka zbywająca musiały być

⁶ W teorii opodatkowania neutralność podatkowa może być odnoszona także do opodatkowania inwestycji czy też opodatkowania źródeł finansowania i oznacza, że określone regulacje nie zakłócają wyborów rynkowych podatników (przedsiębiorstw) w tych obszarach.

⁷ Transakcja wymiany udziałów została określona w art. 12 ust. 4d ustawy o CIT wraz z wybranymi warunkami jej neutralności podatkowej.

podmiotami wymienionymi w załączniku nr 3 do ustawy o CIT lub ustawy o PIT, lub spółkami podlegającymi opodatkowaniu podatkiem dochodowym od całości swoich dochodów, bez względu na miejsce ich osiągania, w państwie należącym do Europejskiego Obszaru Gospodarczego innym niż państwo członkowskie Unii Europejskiej; (2) wspólnik musiał być podatnikiem podatku dochodowego i wnoszone przez niego udziały (akcje) musiały stanowić wkład niepieniężny przeznaczony w całości lub w części na podwyższenie kapitału zakładowego spółki nabywającej (Ustawa, 1992, art. 12 ust. 11).

W celu uszczelnienia systemu podatkowego w 2022 r. w ramach Polskiego Ładu wprowadzono dwa nowe warunki skorzystania z neutralności opodatkowania przy transakcji⁸ wymiany udziałów. Warunek pierwszy stanowi, że zbywane przez wspólnika udziały (akcje) nie zostały nabyte (lub objęte) w wyniku innej transakcji wymiany udziałów, albo przydzielone wcześniej w wyniku łączenia lub podziału podmiotów. Zgodnie z tym warunkiem neutralność podatkowa przysługuje tylko dla pierwszej wymiany udziałów. Natomiast warunek drugi stanowi, że wartość nabywanych przez wspólnika udziałów (akcji) przyjęta dla celów podatkowych jest nie wyższa niż wartość zbywanych przez tego wspólnika udziałów (akcji), jaka byłaby przyjęta dla celów podatkowych, gdyby nie doszło do wymiany udziałów (Ustawa, 1992, art. 12 ust. 11 pkt 3 i 4). Drugi warunek to przyjęcie zasady ciągłości wyceny. Aby wymiana udziałów miała charakter neutralny podatkowo, wszystkie warunki muszą być spełnione łącznie.

Połączenia i podziały mogą przybierać różne formy (połączenie przez zawiązanie i połączenie przez przejęcie, podział przez rozdzielenie i podział przez wydzielenie), które mogą być odrębnie traktowane podatkowo (Litwińczuk, 2022). Obszerne przedstawienie tej problematyki jest poza tematem tego rozdziału⁹. Operacje te są zasadniczo neutralne podatkowo dla uczestniczących w nich spółek i wspólników. Opodatkowanie może się pojawić w szczególnych sytuacjach¹⁰. Warto jednak odnieść się do nowych rozwiązań w podatku dochodowym od osób prawnych wprowadzonych w ramach Polskiego Ładu. Obecnie w przepisach wprowadzonych w ramach Polskiego Ładu reorganizacja w formie połączeń i podziałów spółek uznana za neutralną podatkowo powinna, obok już istniejących wcześniej, spełniać dwa dodatkowe warunki sformułowane w ustawie o podatku dochodowym od osób prawnych. Pierwszy warunek stanowi, że

⁸ Zakłócać neutralność może także sytuacja zdefiniowana przez zapisy art. 12 ust. 1 pkt 8bb i 8bc ustawy o CIT, tzn. sytuacja, w której wartość rynkowa udziałów (akcji), które wspólnik otrzymuje od spółki nabywającej przy wymianie udziałów wraz z zapłatą gotówkową, nie jest równa wartości rynkowej otrzymanych od wspólnika udziałów (akcji) przez spółkę nabywającą.

⁹ Gruntowne przedstawienie tej problematyki można znaleźć w publikacji (Litwińczuk, 2022).

¹⁰ Podatek może się również pojawić, jeżeli udział spółki przejmującej w spółce dzielonej jest mniejszy od 10%. Kryterium uzależniającym zaistnienie opodatkowania może być też miejsce siedziby lub zarządu podatnika i podleganie opodatkowaniu od całości swoich dochodów.

udziały (akcje) wspólnika w spółce przejmowanej (lub dzielonej) nie będą mogły być nabyte (lub objęte) w wyniku wymiany udziałów lub innego (wcześniejszego) łączenia lub przejęcia podmiotów. Innymi słowy, zgodnie z tym warunkiem neutralność podatkowa następuje tylko dla pierwszej transakcji. Jeżeli transakcje te były przeprowadzane wcześniej, to przywilej neutralności opodatkowania im już nie przysługuje. Drugi warunek stanowi, że wartość dla celów podatkowych udziałów / akcji przejętych przez wspólnika spółki przejmowanej nie jest wyższa niż wartość udziałów w spółce przejmowanej lub dzielonej, która byłaby przyjęta przez wspólnika dla celów podatkowych, gdyby nie doszło do tego połączenia lub podziału (Ustawa, 1992, art. 12 ust. 4 pkt 12). Zatem jest to wymóg zachowania zasady ciągłości wyceny.

W przypadku wniesienia aportem przedsiębiorstwa lub zorganizowanej części przedsiębiorstwa podstawową zmianą, jaką przeprowadzono w ramach Polskiego Ładu, jest wprowadzenie warunku kontynuacji (ciągłości) wyceny podatkowej składników przedsiębiorstwa lub zorganizowanej części przedsiębiorstwa przez spółkę otrzymującą wkład (Ustawa, 1992, art. 12 ust. 4 pkt 25 pkt b).

Jeżeli uwzględni się obie strony takich procesów, to nabywca udziałów jest zainteresowany zwiększeniem stopy zwrotu osiąganego z przedsiębiorstwa po dokonaniu transakcji. Natomiast zbywca udziałów chciałby również, aby jego pozycja finansowa z tytułu tej transakcji była wyższa od tej sprzed dokonania transakcji. Działania restrukturyzacyjne mogą być niewątpliwie wykorzystywane do optymalizacji podatkowej. Wprowadzone ograniczenia są jedną z grup regulacji zmierzających do uszczelnienia systemu podatkowego, ale wydaje się, że mogą powiększyć jego skomplikowanie. W samym podatku dochodowym od osób prawnych już jest wiele zapisów, które mogą być uznane za złożone i niejasne. Wprowadzenie nowych powoduje, że rośnie złożoność podatku dochodowego od osób prawnych, a prostota podatku nakładanego na dochody z działalności gospodarczej mogłaby sprzyjać aktywizacji działalności gospodarczej.

Niektóre zapisy mogą powodować problemy natury technicznej. W spółkach długo funkcjonujących i podlegających wielu przekształceniom trudne może być ustalenie, czy np. udziały (akcje) były w przeszłości nabywane metodą wymiany udziałów. Podobnie trudne może być ustalenie wartości rynkowej udziałów czy akcji wielu spółek.

Nowe, wprowadzone w ramach Polskiego Ładu warunki uznania transakcji restrukturyzacyjnych za neutralne podatkowo są niewątpliwym zawężeniem pola neutralności. Spotkały się z krytyką środowisk gospodarczych (korporacja Lewiatan). Krytyka dotyczyła uznawania za neutralną tylko jednokrotnej wymiany udziałów, ignorowania wątku ekonomicznego uzasadnienia transakcji, niejasności dotyczących sposobu wyceny aktywów będących przedmiotem transakcji czy

przerzucenia na podatników ciężaru dowodu, że transakcja jest przeprowadzana jednorazowo i z zachowaniem zasady ciągłości kosztów.

Wnioski

Podstawowe rozwiązania Polskiego Ładu w CIT ukazują dualistyczne podejście ustawodawcy do podatku dochodowego od osób prawnych. Z jednej strony widać skłonność do obniżania opodatkowania podatnikom, aby mogli w większym stopniu inwestować. Z drugiej strony pojawia się motyw ochrony interesów budżetu. Omawiane regulacje są dobrą egzemplifikacją tych tendencji. Zasięg podmiotowy CIT estońskiego został poszerzony w 2022 r. Może to sprzyjać wyborowi tego podatku przez większą grupę podatników. Rozwiązania zawarte w CIT estońskim, implikujące zwiększoną liczbę podatników, mogą w krótkim okresie przyczynić się do uszczuplenia dochodów budżetowych. Regulacja ta może jednak spowodować przyrost inwestycji w przedsiębiorstwach, co w długim okresie powinno prowadzić do wzrostu zysków i wysokości podatku zapłaconego przez spółki. W efekcie, w długim okresie, zmniejszenie dochodów z tytułu tego podatku może nie być znaczące albo w ogóle nie wystąpi.

Rozpatrując dotychczasowe skutki opodatkowania dochodów wypłacanych w formie dywidend na decyzje w zakresie wyboru struktury kapitału czy też podziału zysku firmy, można stwierdzić, że przyrost kapitałów własnych jest do pewnego stopnia dyskryminowany podatkowo poprzez podwójne opodatkowanie dochodów wypłacanych jako dywidendy. Dotyczy to przede wszystkim kapitałów gromadzonych w drodze emisji akcji. CIT estoński proponowany przez Polski Ład tę dysproporcję zmniejsza. Opłacalność wyboru formy opodatkowania CIT estońskim dla podatników wynika w znacznej części z mechanizmu podatkowego kształtowania opłacalności wykorzystania kapitału własnego.

Przedsiębiorstwa podejmują decyzje o wypłacie dywidend, kierując się rozmaitymi motywami i nie można powiedzieć, by element podatkowy był jedyną determinantą. Podatkowe procesy dostosowawcze u podatników mogą kształtować poziom wypłat z zysku, strukturę źródeł finansowania i ich rentowność. Czy i w jakiej skali CIT estoński spowoduje takie procesy, jest kwestią weryfikacji empirycznej w przyszłości. Skutki te w dłuższym okresie mogą być zróżnicowane, gdyż obejmują cały obszar decyzji finansowych, a także wpływają na skalę możliwości rozwojowych podmiotów gospodarczych.

Koncepcja minimalnego podatku dochodowego jest kolejną regulacją w obrębie CIT, która ma prowadzić do przeciwdziałania uchylaniu się od opodatkowania. Funkcjonujące od wielu lat w podatku dochodowym od osób prawnych

regulacje dotyczące cen transferowych, niedostatecznej kapitalizacji czy zagranicznych spółek kontrolowanych charakteryzują się umiarkowaną skutecznością. Minimalny podatek dochodowy uzupełnia regulacje dotyczące niedostatecznej kapitalizacji, wprowadza do podstawy opodatkowania koszty usług niematerialnych przekraczające ustalone progi ilościowe, ale do końca nie wiadomo, czy są to zmiany, które będą gwarantowały znaczący przyrost ściągalności. Wpływa na to wiele czynników, także niepodatkowych. Podatek ten na pewno podnosi poziom komplikacji CIT i stanowi utrudnienie dla podatników. Może także, raczej wbrew intencjom ustawodawców, nadmiernie obciążyć podatników prowadzących działalność gospodarczą na mniejszą skalę (te dwie uwagi krytyczne zostały częściowo zneutralizowane przez ostatnie zmiany w tym podatku). Wydaje się, że w koncepcji minimalnego podatku dochodowego elementem najbardziej skutecznym w sferze ściągalności dochodów na rzecz budżetu państwa jest uznanie przychodów podatnika jako jednego ze składników podstawy opodatkowania. Zmiany w obszarze Polskiego Ładu dotyczą również istniejących w podatku dochodowym regulacji dotyczących restrukturyzacji przedsiębiorstw. I w tym przypadku widać dążenie do uszczelniania podatku i wprowadzenia dalszych obostrzeń, zmierzających do poprawy ściągalności podatku.

Bibliografia

- Baker, H. K. i Weigand, R. (2015). Corporate dividend policy revisited. *Managerial Finance*, 41(2), 126–144.
- Becker, B., Marcus, J. i Martin, J. (2013). Payout taxes and the allocation of investment. *Journal of Financial Economics*, 107, 1–24.
- Hazak, A. (2009). Companies' financial decisions under the distributed profit taxation regime of Estonia. *Emerging Markets Finance and Trade*, 45:4, 4–12.
- DeAngelo, H., DeAngelo, L. i Skinner, D. J. (2008). Corporate payout policy. *Foundations and Trends in Finance*, 3 (2–3), 95–287.
- Jegorow, D., Leszczyłowska, A. i Łożykowski, A. (2020). Estoński CIT – lekcje dla Polaki. *Zeszyty mBank – CASE*, 163.
- Jensen, M. (1986). Agency cost of free cash flow, corporate finance and takeovers. *American Economic Review, Papers and Proceedings*, 76.
- Letkiewicz, M. (2020). Estoński CIT. *Raport na temat polskiej koncepcji opodatkowania przedsiębiorstw inspirowanej modelem obowiązującym w Estonii*. Stowarzyszenie KoLibier.
- Litwińczuk, H. (red.). (2022). *Opodatkowanie spółek*. Wolters Kluwer.
- Miller, M. H. i Modigliani, F. (1961). Dividend policy, growth and the valuation of shares. *Journal of Business*, 34(4), 411–433.

-
- GUS (Główny Urząd Statystyczny). (2021). *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*. <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/dane/podgrup/teryt>
- Ustawa. (1991). Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r. poz., 1128 ze zm.).
- Ustawa. (1992). Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r., poz. 1800 ze zm.).
- Ustawa. (2022). Ustawa z dnia 7 października 2022 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2022 r., poz. 2180).
- Worldwide Tax Summary. (2021). PricewaterhouseCoopers PwC. <https://taxsummaries.pwc.com/estonia/corporate/taxes-on-corporate-income>